

Тавоно бувад, хар кӣ доно бувад

(андешаҳо перомуни Паёми Пешвои миллат)

Муқаддима

Дар таърихи навтарини миллати тоҷик Паёми Роҳбари давлат – мачмуи таҳлил, арзёбӣ, як навъ хисбот, инчунин, натиҷагирий аз фаъолияти ҳукумат ва дар ин асос, ироаи тасмимҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва накшахои ҳаётан мухимми макомоти олии мамлакат мебошад.

Нуктаи архимедӣ - такягоҳии ҳӯҷҷат баҳогузории кори ҳукумат дар соҳаи иқтисод аст.

Вобаста ба ин, дар Паём, дар робита бо равандҳои бузурги ҷаҳонишавӣ таъкид мегардад: «**Ба шарофати заҳмати содиконаи мардуми қишвар раванди созандагиву ободкорӣ бомаром идома ёфта, накшаву барномаҳои пешбинигардида ҷиҳати таъмин намудани рушди устувори иқтисоди миллӣ ва баланд бардоштани сатҳу сифати зиндагии сокинони мамлакат ҳадафмандона амалӣ карда шуданд**»

(Паёми Президенти Чумхурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилий ва ҳориҷии чумхурӣ». –Душанбе. Дониш, 2023. – С. 23)

Чунин ҳулоса бо далелҳои эътиомодбахш тасдик карда мешавад: «**Сарфи назар аз таҳаввулоти дар иқтисоди ҷаҳон идомадошта ва таъсири манғии омилҳои берунӣ ба иқтисоди миллии мо, дар натиҷаи татбиқи самараноки ислоҳоти иқтисодӣ, амалӣ намудани стратегияву барномаҳо ва тадбирҳои зиддибуҳронӣ дар панҷ соли охир рушди иқтисодиёти Тоҷикистон ҳамасола ба хисоби миёна дар сатҳи 7,3 фоиз**

таъмин гардида, мачмуи маҳсулоти дохилӣ аз 71 миллиард ба 115 миллиард сомонӣ расид ва ба хар сари аҳолӣ 1,5 баробар афзоиш ёфт

»

(Хамон ҷо. – С.4).

Аз муҳимтарин масъалаҳои дигаре, ки дар Паём мавриди баррасӣ карор дода шуд, вазъи соҳаи маориф ва рушди маърифатнокӣ дар солҳои наздик ва дарозмуддат мебошад. Мавзуи бахси мо ҳамин ҷанбаҳоро дар бар мегирад.

Эҳёи манзалати хирад

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ҳанӯз аз рӯзҳои аввали интиҳоб шудан ба макоми Сарвари давлат, ба масъалаи рушди илм, мактаб ва маориф таваҷҷуҳи хоса зохир намуд.

Давраи роҳбарии муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки ба бахти миллати тоҷик, зиёда аз ҷоръя асрро дар бар мегирад, замони гул – гулшукуфии асосҳои бунёдии давлати миллии тоҷикон, аз ҷумла, соҳаи мактабу маориф мебошад.

Агар ба қавли таъриҳнависон, асри X – замони салтанати Сомониён, давраи тиллоии тараккиёти илм, адабиёту фарҳанг ёдоварӣ шавад, замони^{II} роҳбарии Пешвои миллат дар шароит ва имконоти навин, бидуни шак, муассиртар, самараноктар ва бузургтар аз он аст. Чунин амал, бо мантиқи сухани Отто фон Бисмарк, ки ҳангоми муколамааш ба ҳалк гуфта буд: «Мо нисбати падарони худ бехтар кӯшиш ва натиҷабардорӣ хоҳем кард!

»

, ҳамоҳангӣ мекунад.

Ин дастовардҳо дар Паём возех тафсир гаштаанд.

Муҳимтарин таъйиноти давлат ва давлатдорӣ таъмини амният (1) ва сиёсати иҷтимоӣ (2) мебошад. Сабаб ва натиҷаи ин ду ҷузъиёти бо ҳам дар алокамандӣ, пайвастагӣ,

вобастагӣ ва муайянкунандагӣ буда, дар Паём инъикос меёбад: «**дар панҷ соли охир танҳо барои рушди соҳаҳои маориф ва тандурустӣ 36 миллиард сомонӣ равона гардида, хиссаи маблаггузории соҳаҳои иҷтимоӣ дар ҳачми умумии ҳарочоти буҷети давлатӣ 44 фоизро ташкил кард**

»

(Ҳамон ҷо. – С.5).

Бехтарин инъикоси далелнокии ҳулоҳои мантиқӣ ракамҳо ҳисобида мешаванд. Исбот кардан, асоснок намудан тавассути аёният, нишон додани натиҷаҳои фаъолият бозгӯнандай ҳакикат мебошанд. Дар Паём ин усул эътиимодбахш баён мегардад: «**Дар давраи зикршуда аз ҳисоби ҳамаи сарҷашмаҳои маблаггузорӣ 842 бинои муассисаи таълими барои 382 ҳазор ҳонанда, аз ҷумла дар соли 2022-юм 190 бинои таълими барои 87 ҳазор ҳонанда соҳта, ба истифода дода шудааст**

»

(Ҳамон ҷо. – С.5).

Аз дигар лиҳоз, далелнокии мантиқӣ он аст, ки ҳуди ҳакикати воеӣ ҳосияти дарки мустакилро қасб мекунад. Тасдиқи он ба сарфи вакт ва кӯшиши маҳз ниёз надорад. Ба забони одӣ, инфрасоҳтори соҳаи маориф зина ба зина, бо ташабbusi Роҳбари давлат соҳта ва дар истифодай муаллимон, наврасон, ҷавонон, падару модарон карор дода шудааст. Яъне ин натиҷаҳо ба ҳамагон маълуманд.

Чунин дастовардҳо дар роҳи рост, ҳуд ба ҳуд ба даст намеоянд.

Ҳуди таъриҳҳам дар асл падиде нест, ки аз он амал рӯяд. «**Таъриҳҳеч коре намекунад. Вай ягон ҳел бойигарии беохир надорад**

»

. **Он**

«

дар ягон ҷабҳа мубориза намебараад!

»

. **На**

«

таъриҳҳ

»

, маҳз инсон, инсони воеӣ, зинда – ана ҳамин аст, ки ҳамаи ин корҳоро анҷом медиҳад. Ҳамаи ҷизро дорад

«

Таърих

»

ягон қ шахси алохидаги нест, ки инсон аз он ҳамчун восита барои амалий кардани максадҳои худ истифода намояд. Таърих гайр аз фаъолияте, ки одам дар он максади худро амалий меқунад, чизи дигаре қ нест

»

.

(

Иктибос аз асари В.А. Малинин «Философия революционного народничества». –М.: Наука, 1972. – С.211

).

Таърихсоз Инсон аст, ки ба вакту мухит мухтаво мебахшад.

Шахсияти мухтарам Эмомалий Раҳмон номи миллати тоҷик, давлати миллии тоҷиконро машҳури олам соҳт. Сиёсати маорифпарварии Пешвои миллат кисмати мухимми ин маъруфият махсуб мегардад.

Ҳамзамон, мантиқ ва усули сиёсати Роҳбари давлат, аз ҷумла, дар самти маърифати умумимилӣ, ба андешаи мо, бар ҷор ӯнсур асос ёфтааст – **ваҳдати миллӣ (1);** ҷаҳду қӯшиши хастагинопазир барои рушду тараккии миллӣ (2); ояндабинӣ (3) ва навовариву навғонӣ (4).

Ҳамагон шоҳиди онанд, ки муносибати Пешвои миллат ба соҳаи илму маориф ҳосияти энциклопедӣ дорад. Бурду боҳт ва такдири имрӯзу фардои давлатро, пеш аз ҳама, дар сатҳ, сифат ва самараи фаъолияти соҳаи маориф медонад.

Мухтарам Эмомалий Раҳмон, шояд аз нодиртарин раҳбарони сиёсии олам аст, ки бо мардуми одӣ ба тарзи мустаким, рӯ ба рӯ сухбат ва ҷаласаҳо меорояд. Бо тамоми қишлоҳои аҳолӣ - оғоз аз мактабҳои ибтидой, миёнана, олий, дехконон, коргарон, олимон, қормандони соҳаҳои эҷодӣ, аъзои ҳукumat бо сарфи кимматарин арзиш - вакт, батафсил, таҳассусмандона, бурдборона, бо дарки ҳусусияти шаҳсӣ, дарачаи дониш ва қасбияти ҳар қас муюшират меқунад. Ба мухтавои нутқи ҳар қадом таваҷҷуҳи махсус зоҳир менамояд. Бо ин восита меҳоҳад, тасаввурот ва маълумоти худро оид ба ҳолу ахвол, сатҳи маърифатнокии онон бозсанҷӣ, ҳулосабарорӣ ва ҷорҷӯй қунад. Ин усул ва тарзи давлатдорӣ намунаи олии хидояткунандай раҳбарист.

Он нуктаро таъқид бояд кард, ки яке аз мавзӯъҳои марказии мухокимаронии Сарвари давлат, таъқид кардани накши илм, дониш, мактаб, маориф, қасбият ва таҳассусмандӣ

дар хаёти имрӯза ва ояндаи миллат мебошад.

Чахонбинӣ, тақдир ваъ таъриҳ

Бузургтарин фочеахое, ки дар тӯли асрҳо ба сари миллати тоҷик омадаанд, аз зарфияти камтарини дарки оммаи мардум дар киболи воеияти ҳастӣ сарчашма мегиранд. Одамон тақдири имрӯза ва фардои ҳудро на ба қудрат, тавоной, воеият, имконоти инсонӣ, ҳолат ва вазъияти аклонии мавҷудоти соҳибтафаккур, балки ба он таҳминҳо ва ҷаҳонбинихо ҳавола мекунанд, ки аз доираи мавҷудоти моддӣ берунанд.

Саволе ба миён меояд, ки барои чӣ, ҳадди акал, дар Осиёи Миёна ва умуман Осиёи Бузурги Марказӣ, миллати тоҷик нисбат ба дигар ҳалқияту миллатҳо майли зиёдтар ба таваккалу тақдирсолорӣ дорад? Ҳатто намояндагони аз лихози таҷрибаи зиндагӣ варзида ва соҳибмâълумоти он тамоюл ба фарҳанг ҷаҳонбиние доранд, ки аз рӯи моҳият, таъйиноти сиёсӣ ва идеологӣ наметавонанд, ба ормонҳои давлатдории миллӣ созгор бошанд. Дар ин чода бо ҳазорҳо ҷаҳонони гумроҳ, ки барои химояи манфиатҳои геополитикии абаркудратҳо дар ҳориҷи мамлакат ҷон медиҳанд, ҳамакидатии бунёдӣ ба намоиш мегузоранд. Агар он ғурӯҳ (ҷаҳонон) ҳонахез ба «ҷиҳод» раванд, ин ғурӯҳ (зиёиё ни миллӣ –

«

магзи миллат

») дар ҷаҳони саҷда пешсафанд.

Дар мушкилоти миллии фарҳангӣ ва ҷаҳонбинии сиёсӣ афтодани миллати тоҷик факат ҷои таассуф аст. Аммо онро мебояд аз лихози илмӣ – таъриҳӣ дарк ва тавассути маърифатикунӣ ҷораандешӣ кард.

Натиҷабардорӣ ва ҳулоса он аст, ки рӯҳ ва маънавиёти гайримиллӣ натиҷаи ҳолати гуломӣ, адами пуштибони аслӣ – ҳокимијати сиёсии миллати тоҷик дар тӯли ҳазор сол аст.

Худи муносибати чахонбинии илмӣ (муайянкунандагӣ, вокей, назарияи дар таҷрибаи зиндагӣ тасдиқгардида, заминӣ) ва масъалаи ташаккули вазъи рӯҳӣ (сиёсӣ, идеологӣ, аҳлоқӣ, маънавӣ, хукукӣ) факат дар давраи ҷамъияти ибтидой ба тарзи меҳаникӣ, дар ҳолати бетавофутӣ, гайримаксаднок арзи вучуд мекард. Вассалом.

Падидай давлат, ҳосияти синфӣ, ҳизбӣ, динӣ, гурӯҳӣ, ба таври истиснӣ, фардӣ дорад. Аммо дар ҳолат аз паси ин зуҳуроти иҷтимоӣ миллате меистад. Бо ҳамин имконот миллатхое, ки аз пуштибонии ҳокимиюти сиёсӣ барҳӯрдоранд, ба хотири субот ва давомнокии ҳамин ҳокимиюти ақида, чаҳонбинӣ ва идеяҳоеро истехсол ва дар ақлҳои табааи (раијат, фуқаро, бандар, мутеъ, фармонбардор, зердаст, хидматгор. Русско-таджикиский словарь. –М.: Русский язык, 1985. – С.753

)
худ мекоранд ва парвариш медиҳанд, ки манфиати миллати ҳокимро ҳимоя мекунад. На ангезаи бештар аз онро.

Таҳқими чаҳонбинӣ ва ақидаи гуломӣ умри низоми гуломдориро дароз мекунад. Мутаассифона, мо дар ҳаёти рӯзмарра ин ҳолати асрҳо тамдидёфтаи фочеказоро мебинем. Аммо «**вакте расад, гулом дарк қунад, ки ў воеан гулом аст, ў дигар гулом нест**» (А. Шопенгауэр). Моҳияти пайравӣ ва саҷдагорӣ ба фарҳанги бегонаро ҳикмат ҳамин аст. Аммо озод шудан аз гуломии ақидатӣ ва чаҳонбинӣ, аз лиҳози илмӣ дарк кардани сабабҳои ҳуди бандагӣ аст. Ин вазифаи таърихии ҳокимиюти, омӯзгор ва омӯзандагӣ мебошад.

Муҳтавои чаҳонбинӣ ва равандҳоеро, ки дар ҷомеаи имрӯзai мо тоҷикон, онро дар сатҳҳои гуногун, ба тарзи одӣ «пайравӣ ба фарҳанги бегона» меноманд, падидай маъмулӣ - гуломии рӯҳӣ ва ақидатӣ аст. Ҷизи дигаре нест.

Маҳз ҳамин ҳолат, ҳамин чаҳонбинӣ муҳтавои гуфтор ва рафткорҳои гуломонаро тавлид, ташвиқ, тарғиб, «асоснок» ва барои мутеъшавӣ ба онҳо истодагариву яқравӣ мекунад. Аз ин чост, ки:

Кова, ки донад задан бар сари Заххок путк,

Кай шавадаш пойбанд кўраву сандону дам.

(Хоконӣ)

Мутаассифона, ин холат, батадрич, чомеаро ба мушкилоти ислохнозизир мебарад. Ва кор агар ин асту вазъ ину фикру пеша ин, шояд кавм як замон аз пахлуи таҳлили таҷрибаи таърихи фочекабораш гузарад. Ба атроф нигарад. Вориди андеша гардад, то теша аз решай хеш баргирад.

Нуктаи ниҳоии буҳрони ақидатии аввали солҳои навадум пуштибонӣ аз назарияи босмачигарӣ ва ҳомӯшии ризоятмандонаи «магзи миллат» – Ҷизёйён буд. Ҳамагӣ бо гузашти ҷанд моҳ, чомеаи тоҷик аз назария ба амалияи он – Ҷиҳодгарӣ рӯ ба рӯ гашт.

Акси садои чаҳонбинии зиддимилӣ дар шаклҳои гуногун Ҷимрӯз ҳамчун шабах баръало ба ҷашм меҳӯрад. Ва ба гӯшҳо мерасад.

Яъне масъалаи ба алангай ҷанги шаҳрвандӣ фарогирии ҷавонони солҳои шастуму ҳафтодуми асри гузашта, зери таъсири ақидаҳои муллоҳои ифротӣ мондани онҳо, ҳамчун камбуди бузурги давлат ва давлатдории он замон бояд ба инобат гирифта шавад.

Мусаллам аст, ки агар хар як нафар аз эҷодиёти адібону олимони классик ва мусири тоҷик дар доираи муҳтавои барномаи таълими давр баҳравар мегашт, ҷараёни тарбия вазифаи асосии ҳуд – муътакидкунониро иҷро карда метавонист, назарияҳои

Зиддимиллӣ аз захираҳои эҳтимолии кувваҳои ҳаракатдиҳандаи худ маҳрум мегашт.

Давлати миллӣ ва мактаби миллӣ

Таваччухи фавкулодай Пешвои миллат нисбат ба фаъолият, сифат, самараи мактаб ва маориф ҷанбаи бунёдӣ – таърихӣ дорад.

Бузургтарин олимони ҳама давру замон асос гузоштан ва хифз кардани соҳти давлатдориро берун аз масъулияти мактаб шиори хушку ҳолӣ ва амали бебунёд хисобидаанд.

Ҳанӯз дувуним ҳазор сол кабл, яке аз саромадони фалсафаи объективии олам Аристотел таъкид кардааст: «**Конунгузор мебояд ба тарбияи ҷавонон аҳамияти фавкулода дихад. Маҳз дар давлатхое, ки чунин муносибат нест, худи соҳти давлатдорӣ зарар мебинад**» (Аристотель. Политика. –М.: РИПОЛ классик, 2010. –С.535).

Файласуфи Юнони Кадим, бидуни дудилагӣ, гаштаву баргашта, хотиррасон мекунад, ки **барномаи таълими, қитоби дарсӣ, муҳтавои тарбия, умуман, сиёсати ҳукumat дар соҳаи таълиму тарбия бояд таҳти назорати катъӣ ва корбариӣ давлат бошанд**.

Ӯ бо дилсӯзии маҳз таъкид месозад: «**Охир, тарбия бояд ба ҳар як соҳти давлатдорӣ мувоғикат намояд. Сифатҳои ба ҳуд ҳоси ҳар як соҳти давлатдорӣ, асосан, барои хифзи ҳамон соҳти давлатдорӣ хизмат мекунанд**»

(Хамон чо. – С. 535).

Дар идомаи сухан Аристотел таълиму тарбияро чанин, асос, ибтидо, сабабгори тавлид ва шаклгирии муҳтавои соҳти давлатдорӣ мешуморад: «**Тарбия аз оғоз бунёнгузори соҳти давлатдорӣ аст**» ва чун

устоди бузурги одамизод хотиррасон мекунад

:

«

Ҳама вакт сифати нек шакли хуби соҳти давлатдориро таъмин менамояд

»

(Хамон чо. – С.536)

Фаромӯш кардан ба фоидаи ояндасозӣ наҳоҳад буд, ки **як сабаб дар як холат, дар як шароит ва дар як вазъ натичаи якхела ба бор меорад.**

Факат дар хар холат баҳонаҳо гуногун мешаванд.

Аммо ин муҳим нест. **Ба гайр аз ин, байни сабаб (1), натича (2), шароити мувофик (3) алокази ногусастани вучуд дорад.** Сабаб бошад, барои он шароит омода гардад, натича ба зуҳуроти бебозгашт мубаддал мешавад.

Чанги шаҳрвандии Тоҷикистони солҳои навадум ҳодисаи осмонӣ ва гайричашмдошт набуд. Анчари дар ҳамин сарзамин рӯидаи хосияти заҳҳокигирифта буд.

Роҳбарон ва кувваҳои ҳаракатдиҳандай зиддимилий дастпарварда ва маҳсули ҳамон мактабҳои аз назорати давлат ва сиёсати давлатдорӣ дурмонда буданд.

Тасдики чунин натичаи сабабӣ қашфиёт нест. Аз «**умри Ҳизр дарозтар ва аз мулки**

Искандар фаротар
) аст.

» (таъбири Хофиз

Вобаста ба ин бори дигар мурочиат шавад ба китоби «Сиёсат»-и Арасту, ки мегӯяд: «**Ба хотири он ки давлат, дар маҷмуъ, ҳамагӣ як максадро мадди назар дорад, мусаллам аст, ки барои ҳама Ҷамъияттар бияи Ҷонаваҳоҳо Ҳозирӣ аст. Ва гамхориву муносибат ба ҷунин тарбия мебояд Ҷӯри Ҷумумӣ Ҳозирӣ, на Ҳашаҳо сӣ, мисли он ки дар ҳоли ҳозир ҳар касе ҷунин ҳаёл дорад ва он ҷизе, ки ба сари ӯ меояд**

»

(Хамон ҷо. – С. 536).

Аристотел назарияи худро дар доираи категорияи «**манфиат**»- и давлатдорӣ, ки асоси онро амният, рушд ва таракки ёт ташкил мекунад, ҷунин шарҳ медиҳад:

«

Чизе, ки манфиати умумӣ

(давлатмехварӣ

–

С.Я.)

дорад, мебояд дар Ҷоирии фаъолияти дастаҷамъӣ ҳаллу фасл гардад

»

(Хамон ҷо. – С. 539).

Ба ибораи дигар, ҳуди тарбия ҳамчун мағҳуми системавӣ амалест, ки барои ташаккули шахсият, дар асоси арзишҳои рӯҳӣ ва маънавию аҳлоқӣ, барои таъмини манфиатҳои шахс, ҷомеа ва давлат, дар замири одамон бедор кардани хисси ватандӯстӣ, масъулияти бузурги шаҳрвандӣ ҳизмат намуда, аз муҳимтарин вазифаҳои давлат маҳсуб мегардад.

Давлат ҳамчун субъекти хукукӣ наметавонад ва хукук ҳам надорад, ки дидаву дониста ва бошуруна, дар доҳили ҷомеа нисбат ба падидаҳои аз лиҳози тарбия номуваффак, ки имкон дорад дар ояндаи наздик ва дур ба соҳти конституционӣ, суботи мамлакат ҳатар эҷод қунанд, бетараф бошад.

Ҷунин талабот фарогири ҳама қишлоҳои ҷомеа аст. Он ҷунин масъулияти бузургро бар дӯши падару модар, мактабҳои миёнаву олӣ, масъулони соҳаи дин, ҳулоса, қулли ҷомеа мегузорад. Муқоламаи байни одамон мебояд дар асоси арзишҳои

умумибашарӣ ба максадҳои рушди миллӣ созгор бошад.

Оё гуфтан мумкин аст, ки ин хулосаи нав ё фавкулода аст?

Албатта, не.

Аристотел дар ин маврид нуктаҳои принсиپиалий, ба андешаи мо, маҳсусан муҳимро таъқид месозад, ки онҳоро ҳамчун сармашки фаъолият ба назар нағирифтани мумкин нест: «**Набояд фикр кард, ки ҳар шаҳрванд ҳуд ба ҳуд аст. Не, ин тавр нест. Ҳамаи шаҳрвандҳо ман суб ба ҳуд аз лат мебошанд. Барои он ки ҳар қадоми онҳо як чӯзъи ҳуд аз лат ҳастанд. Ва гамхории ҳар қадом бояд парастории ҳамаро дар назар дошта бошад**» (Ҳамон ҷо. – С.536).

Шароити ҷоизӣи фаъолият

Паём барои ҷомеа ҳамчун сарчашмаи маълумоти аслӣ мебошад. Вакте одамон дар бораи соҳаҳои гуногуни давлатдорӣ донишҳои ҳамсон ба ҷоизӣ пайдо мекунанд, сарфаҳм рафтани ба моҳияти масъалаҳои ҳайётан муҳим, ки ҳукумати мамлакат барои ҳаллу фасли он тамоми неру ва имконоти ҳудро сарф кардааст, осон мегардад.

Боиси эътироф, эҳтиром ва қадршиносист, ки матни Паём дар ҷаҳорҷӯбай талаботи илмӣ, бо назардошти таҳаввулот ва дигаргунии мавзӯъ омода гардида, нуктаҳои аслии он бо истифода аз методи мукоисавӣ – таъриҳӣ асоснок карда шудаанд: «**Дар 31 соли истиқлоли давлатӣ 3430 муассисаи нави таълимӣ барои қарӣ якуним миллион ҳонанда соҳта, ба истифода дода шуд. Ҳол он ки дар 70 соли замони гузашта, ҳамагӣ 3229 муассисаи таълимӣ бунёд гардида буд**

»

. (

Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва ҳориҷии ҷумҳурӣ». –Душанбе. Дониш, 2023. – С.5).

Точикистон бо вучуди бухрони сангини тахмилӣ, имконоти нихоят махдуди захираҳои сӯзишворӣ ва мушкилоти геполитикий ба ҷунин дастоварди бузург ноил гардида бошад ҳам, дар арзёбӣ ва ҳулособарории кори анҷомшуда, усул ва корбарии хирдамандонаи Роҳбари давлат – ҳеч вакт қаноат накардан ба натиҷаҳои фаъолият мушоҳид мегардад: **«Бо вучуди ин, корҳои то имрӯз дар ин самт амалигардида холо ҳам басанд нестанд»** (Ҳамон ҷо. –С.5).

Яъне накшаҳои бузург холо дар пешанд.

Хукумати мамлакат мекӯшад, ба инкишофи ҳаматарафаи шаҳсият – бойигарии маънавӣ, покизагии ахлок ва инкишофи ҷисмонӣ, ки бунёди он дар шароити таҳсилоти миёна гузошта мешавад, минбаъд ҳам таваҷҷуҳи ҳосса зоҳир намояд.

Инсон – махсули ҷамъият ва муносибатҳои ҷамъиятӣ

Агар одам аснои ба дунё омадан мағҳум ва падидай биологӣ бошад, мартабаи «инсон», «шахс», «шаҳсият» қисмат ва махсули ҷомеаи инсониву мухити иҷтимоӣ аст. Тибки ҳулосаи олимони маъруф **«...моҳияти инсон истилоҳи мавҳум, номуайян нест, ки ба як шаҳс мансуб бошад. Вокеан, одам мачмуи кулли муносибатҳои ҷамъиятӣ аст»**

»

Одам оғаридай ҷисмонӣ, маводи олии табиат аст. Ҳосияти анатомифизиологӣ ва қонунмандиҳои биологиро дар ҳуд таҷассум мекунад. Ҳамзамон бо ин, **табиат дар шаклгирии мухтавои ҷаҳонбинии сиёсӣ ва иҷтимоии инсон накш дошта наметавонад.**

Аммо на танҳо забон, шеваи гуфтор, ҷаҳонбинӣ, муносибат ба олами ҳастӣ - мухити атроф, балки аз «чорпой» ба ду по истода роҳ гаштанро ҳам одам аз одам меомӯзад.

Ам

Аз тарафи дигар набояд гумон кард, ки муносибатҳои чамъиятӣ зухуроти аз инсон дурва ҷудогонаанд. Баръакс. Ҳуди муносибатҳои чамъиятӣ моҳият, магъз андар магзи инсонро ташкил меқунанд.

Натичаи муносибати ҳуди одамон дар асоси фаъолияти дастаҷамъӣ (*хамкорӣ, муомила, муошират, табодули афкор, ҳамраъӣ,*) шакл мегирад. Махз дар аснои муносиботи чамъиятӣ ҷанбаҳои дарк (*сафраҳм рафтан, фахмидан*)-и олами атроф (*табиат, чамъият, давлат, тамаддун, фарҳанг, дин ва г.*) ба вучуд меояд.

Чаҳонбинихо, идеяҳо, ормонҳо, нияту максадҳои ақидатӣ ба инсонҳо зарурати ғурӯҳбандии иҷтимоиро дар ҳакимӣ мегузоранд. Асос мегузоранд.

Пас ин терорристҳо, ифротгароён, ҳудкушҳо - диишиҳо, ансоруллоҳиҳои нахзатӣ, салафихо, таҳририҳо, унсурҳои зиддимиллӣ қай? Дар қадом ҳолат? Аз кучо пайдо шуданд?

Надоштани дониши бунёдӣ, Ҷумҳурии Ӯзбекистон дар ҷаҳонбинии маорифпарварона дар муҳити муайян – оила, муассисаҳои таълимӣ, корхонаҳо, алока бо шаҳсони ифротгаро сабаб шуд, ки садҳо ҷавон ба ғурӯҳҳои терористии байналхалқӣ ҳамроҳ ғашта, миллат ва давлати Тоҷикистонро дар арсаи олам бадном созанд. Ва ин ҷараён шиддат гирифта истодааст.

Дар назария ва амалияи таъмини вазъи амнияти давлат, ҳам дар дарачаи миллӣ ва ҳам байналмилалӣ, се мағҳум ҳамчун истилоҳи колабӣ (формула) истифода мешаванд: ракиб (1); максад ва ниятҳои ракиб (2); кувва ва воситаҳои таъмини амнияти давлати миллӣ (3).

Таҳлилгар, масъул ва тасмимгир мизон ва таносуби ин се ҷенакро мебояд пайваста пайгир бошанд. Дар муддати 24 соат.

Аммо «амният» мафхуми фардӣ, идоравӣ, соҳавӣ, маҳсускунонида ва маҳдуд нест. Таъмини амнияти давлат мафхуми занчиравӣ аст. Низоми ягонаи дар меъёрои конститутсионӣ муайяншуда мебошад. Он фаъолияти мачмуи дастгоҳҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, маърифатӣ, идеологӣ, фарҳангӣ ва монанди инҳоро дар бар мегирад. **Дар занчир ҳалкаи сусттарин окибат мешиканад. Ва занчир таъйиноти худро ӯз даст медиҳад.**

Агар аз рӯи назарияи воеият, ҳамчун категорияи мантиқ назар кунем – **бадтарин ҳакикат бехтар аз бехтарин раҳгумзаданхост**

. Яъне системаи ягонаи таъмини амнияти миллӣ, ки кисмати асосии онро мактаб ва маорифи умумӣ ташкил мекунад, дар мукобили идеологияи геополитикии ноором соҳтан ва шикаст додани давлатҳои миллӣ, номутаносиб будани худро дар амал, дар таҷриба нишон дода истодааст.

Албатта, ҷанг ҳамчун истилоҳ мафхуми сиёсӣ, ифодакунандай максад ва ҷараёнҳои сиёсӣ барои тағиیر додани вазъ ва андозаи истифодабарии манфиатҳост. **Ҳамчунон, ҷанг ягона воситаест, ки сифат ва самаранокии системаи сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, илмӣ, таълими, тарбиявӣ, фарҳангӣ ва идеологии як давлат дар он имтиҳон карда мешавад.**

Набудани ҷанг сулҳ аст. Аммо вазъи минтақа ва ҷаҳон, ки Тоҷикистон ҷузъи он аст, ниёз ба шарҳи иловагӣ надорад.

Агар вазъияти маънавӣ – идеологии насли ҷаҳон дар ҷаҳорҷӯбай мафхумҳои баёншуда тағсир гардад, ба манфиати суботи пойдори давлатдорӣ арзёбӣ кардани он мушкил мешавад.

Фаъолияти мактаб, маориф - қӯшишҳои ташаккули ҷаҳонбинии мардум, маҳсусан ҷаҳонон, мебояд ба он нуқтае равон карда шавад, ки маҳз ҳуди инсон, дониш, ҳирад, ақл ва фаросати ўмили ҳуҷбахтии ўст. Ҳалкҳои пешкадами олам, ки имрӯз мусулмонҳо пойбанд ва вобастаи онҳо ҳастанд, барои ҳуд афсона, тасаввуроти гайриодӣ намебоғанд. Саҷда ба донишҳои ҳирад мекунанд. Ба умеди фазилат ва донишҳои заминӣ ҳастанд. **Ба гуфти Абуалӣ Сино, агар ба ҷароғ равған ҷон баҳшад, ба инсон илм.**

Инсоне, ки ба илму ҳиради одамӣ бовар дорад ва ба он такя мекунад, барои ҳуд ва ҷомеа муғид, ҳадди ақал, безарар аст.

Холат, муносибат, вазъият

Тавре таъкид гардид, мактаб мухимтарин халка дар занчири ташаккули чахонбинии давлатдории миллӣ мебошад. Он мухтаво ва тарзи фаъолияти шуури чамъиятиро асос мегузорад (1), наврасон ва чавононро барои шинохти олам, фаъолияти амалӣ – шакли хастии чомеа ва конунҳои амалкарди он омода месозад (2).

Аз эҳтимол дур аст, ки бакамолрасии инсон ҳамчунин давраро дар зарфияти синнусолӣ, бори дигар пайдо мекарда бошад. Ин масъулияти бузург дар Паём, тавассути ракамҳо дар тагийроту киёс хотиррасон мегардад: «**Имрӯз дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии кишвар 2 миллиону 300 ҳазор нафар ҳонандагон ба таҳсил фаро гирифта шудаанд. Соли 1991 ин нишондиханда ҳамагӣ 1 миллиону 325 ҳазор нафарро ташкил медод** ». (Ҳамон чо. –С.5).

Сиёсати Роҳбари давлат дар созмондихии шароити таълимӣ ин вokeиятро ҳам ба назар гирифтааст. Ва дар шумора, суръат ва сифати бунёди боргоҳҳои маърифатӣ, бидуни шак, Тоҷикистон дар минтака аз ҷумлаи бехтаринҳост.

Ба тарзи дигар, хукумат вазифаи ҳудро барои мухайё соҳтани имконоти вokeии тарбияи насли наврас ва чавонон ичро мекунад.

Аммо тачрибаи амалӣ нишон медиҳад, ки сифати кори мактаби имрӯза, дониши ҳонандагон, мутаносиби маърифатнокии шогирдон бо зарфияти синну сол ва дарачаи таҳсил, бо шароити ҳакикие, ки барои муаллимону талабагон омода гардидааст, дар мувофиқати пурра нест.

Аслан, сухан на танҳо дар бораи донишҳои бунёдӣ дар соҳаи илмҳои дақик меравад. Ин масъала ниёз ба бахси алоҳида дорад.

Мавриди назар маълумот, тасаввурот, дарки мавзӯъ дар бораи маҷмуи ҷаҳонбинӣ оид ба таърихи миллат, фарҳанг, тамаддун, адабиёт, меъёрои грамматикии забони модарӣ, ҳукук, умуман, фанҳои гуманитарӣ дар доираи барномаи мактабӣ аст. Махз ҳамин донистанҳо мавкеи шаҳрвандии насли наврас, ҷавононро нисбат ба мағҳумҳои Миллат, Ватан, Ҳештаншиносӣ ва Ҳудшиносии миллӣ муайян месозанд. Ҷаҳонбинии ояндагони ҷомеаро ба зиндагии шоиста мутобик ва мувоғик мекунонанд.

Ин камбуди чиддӣ, ки мавриди ишора карор гирифт, ҳатто дар рафти таълим дар курсҳои болои мактабҳои олӣ, ки акнун омодагии донишҷӯ ба сифати мутахассис мебояд шинохта шавад, баръало мушоҳида мегардад. Охир, «**мактаб қувваи бузурго мемонад, ки он тақдири ҳалкҳо ва давлатҳоро дар асоси фанҳо ва принсипҳое, ки дар системаи таълими мактабӣ ҳамчун таҳкурсӣ Ҷаъийин шудааст, муайян мекунад**»

(Д.И. Менделеев. Сочинения. Т.1. – М, 1934. – С.153).

Таваҷҷӯҳ карда шавад ба ибораҳои «**дар асоси фанҳо ва принсипҳо (1)** (асос, конун, усул, бунёд, шарт.

Русско-таджикский словарь. –М.: Русский язык, 1985. – С.854)

дар системаи таълими мактабӣ (2)

»

.

Принцип, аз ҷумла, дар соҳаи маориф ҳам, талаботи моддаи 1, боби 1–и Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аст. Дар ҳамин асос, санадҳои меъёриву ҳукукӣ коркард ва роҳандозӣ шудаанд. Махз аз рӯи талаботи мазкур барномаи таълими коркард ва қитобҳои дарсӣ навишта мешаванд. Яъне муҳтаво ва ҷараёни таълиму тарбия аз поин то боло, сарфи назар аз шакли моликияти мансубияти молии инфрасоҳтори муассисаи таълими, алоказандии ногусастаниро бо масъалаҳои бунёдӣ ва суботи давлатдорӣ пайваст мекунад. Се ҷузъиёт - конун (1) - барнома (2) - қитоби дарсӣ (3) танзимгари мухимми фаъолияти мактаби миллӣ мебошанд. Ба талаботи рӯзмарраи ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ – маънавии давлатдории миллӣ мувоғикат доштани мантиқи таълиму тарбияро ҳамчун талаботи бунёдии манғиатҳои миллӣ тасдик менамояд.

Қитоби дарсӣ оғарандай инсон аст.

Мутаассифона, замони истиклол, то ба хол, натавонист насли нави муаллифони барномаҳои таълимӣ ва қитобҳои дарсиро ба майдони эҷоди илмӣ ворид созад. Онҳоро дар байни устодон, шогирдон, маорифпарварон, падару модарон, ахли чомеа муаррифӣ қунад. Муассир ва соҳибэҳтиром гардонад. Номварӣ, шуҳрат ва манзалати муаллифони қитобҳои то ибтидои солҳои навадумро баркарор намояд. Аз лиҳози илмӣ ба дилҳо бишинонад. **Гузашта аз он, баъзан қитобҳои дарсӣ аз рӯи мазмун ва мундариҷа, аз маводи таълими хурофотӣ ва бегонапарастии муллоҳои бесалоҳият** (шо яд баръакс

)

фарқ намекунанд.

Баъзе олимоне ҳам, ки дар замони шуравӣ то андозае соҳибэҳтиром буданд, бо навиштани қитобҳои дарсӣ, дар замони истиқлолият ҷойгоҳи ҳудро, амалан ва бори дигар дар ботлости фурсатчӯёнаи ҷаҳонбинии асримиёнагӣ ва хурофотӣ нишон доданд.

Мушкил он аст, ки тасаввуроти гайриилмӣ ва бардуруӯг аклҳоро дар муҳосира ва сарбастагӣ нигоҳ медоранд. Суиистифодаи наврасону ҷавононро, аз ҷониби унсурҳои зиддимилий, осон мегардонанд.

Бидуни шак, ин ҳолат аз бемасъулиятии мансабдорони соҳаи илму маорифи мамлакат шаҳодат медиҳад, ки Ҷӯли солҳо, такрор ба такрор, ҳудро дар ҳамин мавкеъ ва дар дарачаи ҳамин гуна муносибат нишон медиҳанд.

Аз лиҳози дигар, таълифи ҷунин қитобҳои дарсӣ аз камбуди маънавиёт ва руҳияи миллии муаллифоне, ки ба ҳар роҳу восита ҷунин ҳукукро пайдо мекунанд, гувоҳӣ медиҳад.

Вобаста ба ин, хотирнишон бояд кард, ки инсон соҳиби ду нутк аст: маънавӣ, ҳаёлӣ, дар шакли ҳомӯшӣ, вакте инсон дар муколама бо ҳудаш танҳо мемонад (1). Ва берунӣ, зоҳирӣ, шифоҳӣ (2). **Нутки дохилии инсон афзалтар аз нутки шифоҳӣ аст. Он ҳуд ба ҳуд, якка ба якка аст. Ҳисботи Ақл, Адл, Инсоф ва Вичдон дар назди ҳуди Ҷонсон.** Ҳофиз ба ҳамин мучодала ишора карда мегӯяд:

Дар андаруни мани хастадил надонам кист,

Ки ман хамӯшаму ў дар фигону дар гавгост?

Аз он ба дайри мугонам азиз медоранд,

Ки оташе, ки намирад, хамеша дар дили мост.

Маликушшуаро Бахори Хуросонӣ (1886 – 1951) «Шохнома»-и Фирдавсиро беш аз сад маротиба мутолиа мекунад. Гаштаву баргашта ба шоҳкории як хамватани худ, ки дар замони хокимияти мустабиди бегонагон, чон дар хатар, умри азизи худро ба шаъну шони миллати тоҷику форс бахшидааст, сари таъзим фуруд меорад. Аз холи хамватанони замони худ, ки умре ба ҷоплусӣ ва бегонапарастӣ машгул буданд, дилаш заҳ мекашад. Ва бе қаламу когаз, ба дуриҳои дур менигарад. Худ ба худ, бадохатан ба Фирдавсӣ мурочиат карда, мегӯяд:

Туро сано кунаму бас, ки з-ин дагал мардум,

Хаме надонам як тан, ки мустаҳики саност.

Дарег, ки аз паси умр хизмати ватаний,

Надид ҷашмам як ҷузъ аз он чӣ дил меҳост.

Зи пухтакории агёру хомтабъии кавм,

Чунон бисўхт димогам, ки дуд аз он бархост.

Баркасди хурофотпарастони замони худ мефармояд:

«Шохнома» хаст беигрок Куръони Ачам,

Рутбай донои Тўсй, рутбай пайгамбарист.

Ва андешаи худро чавонмардона хулоса мекунад:

Ба сад нишон, хунар андеша карда Фирдавсӣ,

Наузибилаҳ, пайгамбар аст, агар на Худост.

Мухиммияти сухани Фирдавсиро барои хама давру замон ва то абад бар зидди андешаи гуломӣ таъкид месозад:

Эй ҳакими номӣ, эй Фирдавсии сехрофарин,

Эй бар ҳар фан дар сухан чун марди як фан устод,

Шӯру эхёи Ватан гар дар дили покат набуд,

Рафта буд аз турктоzӣ ҳастии Эрон ба бод.

Аз ин лихоз, вакте сухан дар бораи тарбия ва таълим меравад, маънои омӯхтан, омӯзонидан, роҳнамой, сарварӣ, гамхорӣ ва химоя кардани хамватанро дорад. Чунин ҷараён мебояд тамоми хаёти инсонро фарогир бошад. Муваффакияти миллат, таъмини амният ва рушди он ба раванд ва натичаи ҷамъиятикунонии (милликунонии) андешаи аъзои он вобаста аст.

Дар навиштани китобҳои дарсӣ дар соҳаҳои забон ва адабиёти точик, солҳост, ки вазъият ба нағъи манфиати илмӣ ҳалли худро намеёбад. Дар ин самт максаднокӣ, ба талаботи соҳти давлатдорӣ пурра мувоғикат кунонидани мундариҷа ва муҳтавои

китобҳои дарсӣ ва албатта, масъулиятнокӣ ва иродатмандии миллӣ камтар ба ҷашм мерасад. **Аммо ҳаррӯза қӯдакону наврасон махз аз ҳамин мавод дарс мегиранд.**

Магар дар сӣ сол категорияҳои фонетикӣ, морфологӣ, синтаксисӣ, услубӣ, таркиб ва захираи лугавии забони тоҷикӣ ніҳоятдарава тағиیر ёфтанд? Муносабат ба мазмун ва муҳтавои эҷодиёти инсонпарваронаи адибони классикик таҳаввулот пайдо кард?

Дуруст. Давра ба давра дар ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ дигаргунӣ ба амал меояд. Ин тағиирот мебояд дар асоси усулията дар ҳар соҳа инъикос ёбад.

Модоме ки дарки мутахассис, фарзияи бехтар ва хубтар аз пешинаро пайдо карда наметавонад, магар зарурат барои шикастани он ҷизе, ки солҳо омода гашта, дар амалия тасдики илмӣ пайдо кардааст, ба талаботи ҷаҳонбинӣ, бо андак кӯшиш, мутобик қунондани он имкон дорад, нобуд кардани ҷунин ганҷина ба максад мувоғик аст?

Бошад имрӯз олим, ки дар сатҳи китобҳои дарсии барои мактаби миёна навиштаи донишмандони маъруф – устод Айнӣ, Абдурауфи Фитрат, Сайид Ризо Ализода, Тӯракул Зехнӣ, Раҳим Ҳошим, Ҳамид Бакозода, Ҳилол Каримов, Ҳолик Мирзозода, Шарифҷон Ҳусейнзода, Додоҷон Тоҷиев, Абдусалом Дехотӣ, Воҳид Асрорӣ, Ҷаҳонғулӣ Лутғуллоев, Носирҷон Маъсумӣ, Юрий Бобоев ва бисёр дигарон аз нигоҳи назариявӣ, методологӣ, далелнокии таърихӣ, муносабати системавӣ, сохторӣ, функционалий, мукоисавӣ, мукоисавӣ-таърихӣ, мантиқӣ, дар асоси ҷаҳонбинии пешкадам ва созанда асар оғарида тавонад? Дар сурати ҷавоби мусбат, маколаву асарҳои онон бояд намуна бошанд.

Ба андешаи инҷониб, зарур аст, ки китобҳои дарсии нобигаҳои маъруфро ҳамчун асос, бунёд ба хисоб гирифта, бо онҳо «шогирдӣ ва ҳаммуаллифӣ» кард.

Китоби дарсӣ навиштан дар илми тоҷик, анъанаи беш аз садсола дорад. Дар ин ҷода бояд ҷунон саҳм гузошт, ки мисли муаллифони номдори пешин «ангушт газидане ба ёрон монад» (*Абусаиди Абдулҳайр, асри XI*), на таассуфу афсӯс.

Махз мутобиккунонии манфиатхой хар шахс ба манфиатхой умумимиллй эхсоси бузурги хамраъийни ватанпарваронаро эчод мекунад. Мардумони содоро аз холати бешууронаи пойбандй ба он зухуроте, ки ба манфиати миллат ва Ватани ў нестанд, бозмедорад, берун меорад.

Манфиати миллй ва маорифи динй

Вакте сухан дар бораи манфиатхой миллй меравад, бидуни шак, **таъмини амнияти миллй аз лихози сиёсӣ – худудӣ, ӯрушди посухгӯ ба ниёзҳои иҷтимоӣ, ӯхифзи фарҳанг ва тамаддуни миллй, сатҳу сифати маънавиёт ва ҷаҳонбинии миллии мувофик ба таъмини давлатдории миллй, пешбинӣ, сари вакт ошкор ва ҳунсо кардани таҳдидҳои ба амнияти миллй хатарзо** дар назар дошта мешавад.

Дар хар сурат таъмини амният ва инкишофи давлат бидуни хосияти меҳварӣ пайдо кардани ҷаҳонбинии миллй ба мушкилот рӯ ба рӯ мегардад. Намунаҳои он дар нооромихои баъзе қишварҳои минтака тасдики ин гуфтаҳост.

Албатта, фарҳанг зинаи аввали расидан ба манзалати тамаддуни миллат аст. Ва ҷузъи таркибии он маҳсуб мегардад.

Факат бехтарин, устувортарин, машхуртарин намунаҳои фарҳангӣ метавонанд вориди манзалати тамаддунӣ гарданд.

Хангоми омӯзиши гузаштаи ҳалку миллатҳо мағҳумҳои антропологӣ ва таърихӣ мутаносибан истифода мешаванд. Антропология дараҷаи ҷараёни мутобик гардидани ҳалкҳоро ба шароити муайяни мухити табииӣ ва маданий меомӯзанд. Таърих бошад, доира ва мавзуи васеи таҳқиқот дорад. Миллатҳоеро мавриди омӯзиш қарор медиҳад, ки аз ҷаҳорҷӯбаи мутобикшавии одӣ ба табиату ҷамъият пештар рафтаанд.

Точикон миллати худкифо ва сохибтамаддун хастанд. Ханӯз ду хазор сол кабл, ба холи халке, ки «зи шири шутур хӯрдану сусмор, тахти каёй орзу кардан»-ашро хандида, бо гурур ба истехзо кашидаанд.

Мавзуи омӯзиши таърих халкхоеанд, ки сохиби орзуви ормон ва накшахои ояндасоз мебошанд. Ва амалий кардани онҳо фарҳангу хиради ин мардумонро боз хам сайкал мебахшад. Зиндагии инсонро ба бехбудӣ ва сулҳу оромӣ раҳнамун меқунад.

Умуман, тасаввурот ва нияту максадхое, ки метавонанд як чизи идеалиро ба фоидай пешрафти хаёти вокеӣ амалий гардонанд, барои таърих мухим мебошанд.

Ормонхое, ки амният ва рушду тараккии миллатро дар шароити ракобатҳои глобалӣ таъмин месозанд, обрӯву манзalati онро дар минтақа ва ҷаҳон таъмин менамоянд, метавонанд, як шакли эътиқод ва боварӣ гарданд.

Дар бисёре аз динҳои миллӣ максадгузорӣ барои пешрафти миллат ва қӯшиши амалий кардани он як чизи одӣ, мукаррарӣ мисли нафаскашӣ, гардиши хун ва табодули моддаҳо дар организми инсон аст.

Ҳамзамон бо ин, ба роҳибон ва муридан тавсия дода мешавад, ки таҳлилгар бошанд. Омӯзанд, муайян созанд, ки чӣ чизе дар тӯли таъриҳи сабаби пешравӣ ва ё баръакс, боиси кағомонии миллати онҳо дар ракобат бо намояндагони халкҳо ва дину оинҳои дигар шудааст? Тавсеаи илму маърифат дар эътиқодоти ин динҳои миллӣ муайянкунандай дарачаи наздиқшавии диндорон ба эътиқодоти Осмонӣ хисобида мешавад.

Аз ин рӯ, мо наметавонем ба андешаи баъзе олимон, ки рушду тараккӣ, ҷаҳонбинии давлати миллиро зухуроти муҳтор ва эътиқодоти диниро чудо аз он мешуморанд, розӣ шавем.

Истиколияти давлати миллӣ мафхуми мӯқаддас аст. Тамоми шаклҳои шуури чамъиятӣ дар давлати мустакил ҳукуки ҳузур доранд. **Аммо онҳо бояд дар доираи эътироф ва дастгирии манфиатҳои миллӣ, ҳамчун мафхуми мустакили этникӣ – фарҳангӣ, ҳудудиу сиёсӣ, шинохт ва хифзи арзишҳои аслии тамаддуни миллӣ,** Э ҳсоси дурусти таҳдиду ҳатарҳои доҳилию ҳориҷӣ ба ин ниходхову арзишҳо, таъмини шароити вокеии нигоҳдорӣ ва рушди пояҳои тамаддунӣ амал кунанд.

Бояд ба инобат гирифт, ки **давлати миллӣ ҳамчун организми зинда дар фазо, ҳама вакт таъйиноти гузаштан аз монеахоеро дорад.** Чунин мушкилот ҳам дар доҳил ва ҳам дар арсаи байналхалкӣ бешуурана ва аксари вакт бошуурана барои ин ниход эҷод мешаванд. **Идеяҳои устувори давлатии миллӣ ва субъектҳои пешбарандандай он, бояд ҳаммароми ин муассисаи умумимиллӣ** - давлат бошанд.

Ходимони дин, ба шарофати истиколияти давлатӣ, оромиву осудагӣ, имкони риояи қулли рукнҳои таъйиншудаи ибодатиро доранд. Аз бехтарин шароит ва имконоти василавӣ барҳӯрдоранд. **Зарур аст, ки онҳо дар сафи пешниҳои таргигарони манфиатҳои миллӣ – ҳамчун омили мухимми шаклгирии ҷаҳонбинии миллӣ** бошанд. **Дар ин роҳ масъулияти бузурги ватандорӣ эҳсос намоянд. Ҳештаншиносӣ ва ҳудшиносии миллиро дар саргахи имондорӣ гузоранд.** Бо ягон баҳона, шиор, назария ва ҷаҳонбинӣ, зери шубҳа мондани манфиатҳои миллӣ - амнияти миллӣ ва рушди давлатдорӣ, аз ҷаҳолат беш нест.

Ходисаҳои атроф - дар минтака ва ҷаҳон, ҳусусан, дар панҷ соли ахир, бори дигар ҳакикатеро исбот кард: миллатҳои зирак динро пеш оварда, намояндагони миллатҳои ҳурду бузургро сарчамъ ва дар якчоягӣ ҳокимиияти сиёсиро гасб мекунанд. Чун ба максад расиданд, дар таксими ҳокимиият на аз рӯи мазҳаб, тарикату шариат, балки аз диди манфиатҳои этникӣ ва миллӣ амал мекунанд.

Содагии мазҳабӣ, қавмӣ, этникӣ, миллӣ ва хизбӣ набояд ба ҳазорсолаҳо идома ёбад. Умки фикрронӣ ва тавони арзёбӣ дар илму дониш аст:

Киро дар ҷаҳон ҳаст ҳуҷу ҳирад,

Қучоъ ўғ фиреби замонаъ ҳӯрад.

(Фирдавсӣ)

Ҳулоса

Паёми Президенти Чумхурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳуччати таъриҳӣ ва хидояткунанда барои рушди миллат дар самтҳои хаётан мухимми мамлакат мебошад.

Дар он камолоти инсонӣ, ташаккули ҷаҳонбинии бар поҳои таърихи миллат ва давлатдории миллӣ бунёдгардида, ҳудшиносӣ ва меҳандӯстӣ, бозраснигарӣ ва ояндабинӣ бо содабаёнӣ ва ифодаҳои рӯшану фасех ифода гардидаанд.

Паём, ки мисли ҳамешагӣ, бо суханҳои озоду муколамавӣ сайқал ёфтааст, сарчашмаи бузурги омӯзиш ва баҳрабардорӣ аз мактаби давлатдории Пешвои ҷовидмакоми тоҷикон аст.

Дар ин ҳуччати роҳномо, мавкеъ ва манзалати инсон, маданият ва маърифати ў тавассути мактабу маориф – ҳамирмояи ҷавҳари одамӣ дар шоҳроҳи андешаи миллӣ ва бунёди давлати миллӣ дар чойи аввал меистад.

Дар мамлакат шароити воеӣ барои рушди маорифи миллӣ, асосан, омода шудааст. Аммо

омили инсонӣ, масъулияти мудирият дар соҳаи мафкурасозӣ чавобгӯи талаботи замон нест. Натиҷаҳои фочекабори адами тафаккури миллӣ дар ҷаҳонбинии таъдоди ҳангӯфти ҷавонон, пайвастани онҳо ба созмонҳои ифротиву зиддимиллӣ камбуди низоят ҷиддӣ дар муносибатҳои ҷамъиятии ҷомеаи тоҷик – оила, мактаб, донишгоҳ, корхонаҳо ва мухит зуҳур мейбад.

Кори Вазорати маориф, Вазорати фарҳанг, Кумитаи телевизион ва радио, Кумитаи ҷавонон, муассисаҳои марбути тадқикоти илмии Академияи миллии илмҳо, Маркази тадқикоти стратегӣ, Маркази исломшиносӣ, иттиҳодияҳои эҷодӣ, макомоти иҷроияи ҳокимиюти давлатӣ бояд ба шароити «**мубориза барои ҳаёт**» посухгӯ, баробарвазн ба вазъ буда, фаъолияти онҳо на ба ҳисботдихӣ, балки ба натиҷагирий равона гардад.

Мебояд таъсиррасонӣ ба ҷаҳонбинии насли наврас, ҷавонон, қишлоғи гуногуни ахолӣ, на танҳо мувоғифик ва мутаносиб ба таҳдиди душман, балки пурзӯртар аз он бошад.

Таълим ва тарбия – муътакидгардонӣ ба ҷаҳонбинии миллӣ, ҳештаншиносӣ ва ҳудшиносии миллист. Вагарна сарфи бехудаи вакт аст.

Дар маҷмуи ақидаҳои олам, ки миллатро ба истиклол, ваҳдат, субот, оромӣ ва осудагӣ ҳидоят мекунанд ва рушди мамлакатро таъмин месозанд, идеяи давлати миллӣ, албатта, дар ҷойи аввал мебошад. Ин нуктаи ҳаётан мухим дар таълимоти Пешвои миллат накши муайянкунандагӣ дорад.

Консепсияи давлати миллӣ – маҷмуи ҷаҳонбинӣ ва амалҳои сиёсӣ, ҳукукӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ мебошад, ки дар асоси арзишҳои миллӣ – таъриҳӣ ва умунибашарӣ бунёд ёфтаанд. Ин таҷрибаи дар амал тасдикгардидаи миллатҳои пешкадами дунё, собиқаи, ҳадди акал, ҷорсадсола дорад.

Ворид гаштан ба татбики консепсияи тарбияи ҷаҳонбинии миллӣ, ҳудшиносӣ ва ҳештаншиносии миллӣ аз муҳимтарин вазифаҳои ҷомеа, аз ҷумла, ҳодимони дин мебошад.

Дар ин раванд олимоне, ки баъ навиштани китобҳои дарсӣ чалб карда мешаванд, бояд на танҳо донишманди соҳибтасриба, ӯзар байни ахли илим эътирофгардида, ҳамзамон бочасорат, ҳудогоҳ, ҳештаншинос, ватанпараст, соҳибтакбири ҳудшиносии миллат, рӯхбахш, вассофи руҳи тоҷикият, ҳирадситой, масъул, афзояндаи гурӯр ва ифтиҳори миллӣ бошанд.

Китоб дар ҳар шакле - назмӣ, насрӣ, илимӣ руҳ, тинат, сифати шаҳсият ва муарриғари табииати муаллиф аст. Аз дидгоҳи масъулиятишиносонаи Ҳочӣ Ҳусайнӣ Ҳатлонӣ (1868-1917), ки дар ҳакки Аблкосими Фирдавсӣ гуфтааст, нависандай китоб оғаридгори қаҳрамонҳо ва созандай руҳи инсонҳост:

Гар намезад сухан суханвари Тус,

Кучо будӣ Кайкӯбоду Кайковус?

Агар мардум, аъзои ҷомеа дар мӯкобили эҳсосот ва андешаҳои бегонапарастӣ, ҳурофотзадагӣ ҳувияти миллӣ пайдо накунад, ба таърихи гузаштаи ҳеш, эътиқод ва эҳтироми фавқулода нагузорад, маҳз бар давлатдории миллӣ афзалият набахшад, оқибат бозичаи дасти бегонагон ҳоҳад гашт.

Точикон дар тӯли таъриҳ зиёда аз 13 маротиба (Модҳо, Ҳаҳоманишиҳо, Портҳо, Қӯшониён, Сосониён, Ҳайтолиён, Тоҳириён, Сафориён, Сомониён, Гуриён, Қуртҳои Ҳирот, Сарбадорҳо, Музаффариён)

давлатдорӣ кардаанд. Он дар мачмуъ, беш аз 2236 солро дар бар мегирад. Шикасти ин салтанатҳои бузургу ҳурд бо ҳатои мардум, аъён ва ашрофи ҳуди миллати мо сурат гирифтааст.

Иллати аслии сукунти онҳоро ҷаҳолат ташкил медод.

Давлатдории охирони мо низ метавонист ба вартаи нестӣ ва ин дафъа ба садсолаҳои номаълум ба фано равад. Миллати тоҷикро бори дигар ба гуломӣ қашад. Онро ҳам сабаб катъян ҷаҳолат мебуд.

Аммо бо талошҳои ҷоннисоронаи Асосгузори сұлху ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат ин давлат баркарор ва пойдор шуд. Акнун даҳсолаи ҷоруми он оғоз ёфт. Донишу маърифат асоси пойдории давлати наин эълон гардид.

Ҳамин тарик, ҷавҳари Паёми Пешвои миллат дар соҳаи маориф‌ аз тарбияи инсони ҳудогоҳ, соҳибхирад, эҳёкунандай фарҳанг ва ифтиҳори миллӣ, мардони пуркору нақуқор, муборизу ғидокори Ҷумҳории Тоҷикистони азиз иборат аст.

С. Ятимов, профессор

Бознашр аз мачаллаи «Илм ва ҷомеа», №1 (31), соли 2023